

A műhely kitárt ablaka

A bibliarevizió műhelyéből

A Doktorok Kollégiuma Újszövetségi Szekciójának előadásai az új fordítású Biblia (1975, 1990) revíziójához kapcsolódva, 2011. augusztus 23–24. – Debrecen

Szerkesztette: **Pecsuk Ottó**

Kálvin János Kiadó, Budapest, 2012, 184 oldal

A tanulmánygyűjtemény a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának Újszövetségi Szekciójában 2011. augusztus 23–24-én elhangzott előadások szövegeit tartalmazza. A Magyar Bibliatársulat az elhangzott előadások közreadásával betekintést nyújt a revízió menetébe a szélesebb nyilvánosság számára is, valamint az előadókkal való együtt gondolkodásra ösztönöz. A revíziós munka célja Isten Igéjének minél jobb, pontosabb, hitelesebb fordítása, így a kötetet szívesen ajánlom minden, a Biblia üzenete iránt fogékony vagy azzal most ismerkedő érdeklődő figyelmébe, akárcsak azoknak, akiket a fordításelmélet problémái foglalkoztatnak.

Az utóbbi években sokat hallhattunk arról, hogy a protestáns új fordítású Biblia revízió alá kerül. De mi is az a revízió? A revízió latin szó, melynek jelentése 'újra megnézés, ellenőrzés, felülvizsgálat, felülvizsgálati kérelem'. A fordítás akkor jó, ha az eredeti szöveg gondolatsora hiánytalanul megjelenik benne. Az egyik fő szempont tehát a szöveghűség. Kérdés azonban, hogy a nyelvtani formahűséget vagy a szöveg jelentése iránti hűséget ítéljük-e fontosabbnak. A másik kiemelt szempont a nyelvezettel kapcsolatos. Arra vonatkozik, hogy a fordítás régies, archaizáló nyelvezetű legyen-e vagy modern. A különféle fordítások ezen a négyirányú skálán helyezhetők el.

A Magyar Bibliatársulat Alapítvány elhatározta, hogy megkezdi az 1990-ben revideált 1975-ös bibliafordítás átdolgozását. A Bibliatársulatok Világszövetsége 25–30 évente ajánlja az egyes fordítások áttekintését, mivel ennyi idő alatt már jelentős nyelvi változások mehetnek végbe. A revíziós munka elvi alapjait az Elvi Dokumentum határozza meg. A jelenlegi revízió az Ószövetség esetében a legutolsó kiadású Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS), míg az Újszövetségnél a Nestle–Aland féle görög kiadás (NA 27) alapján történik. A ter-

vezett változtatás kiterjed az időközben felismert nyomdahibák, téves fordítások, értelemzavaróan archaikus kifejezések javítására, az eltérő formák egységesítésére, valamint a beérkezett észrevételek mérlegelésére és érvényesítésére, azonban a változtatások minimumára törekszik (ezért revízió). Kerüli a hétköznapi nyelv erőteljes behatásait, hiszen a bibliai könyvek szerzői az irodalmi és istentiszteleti nyelvet használták. A revízió előírányzott időtartama két, legfeljebb három év.

Mi indokolja a mostani átdolgozást? A kérdésre adott választ a gyűjteményes kötet 12–13. oldalain olvashatjuk: „Az 1990-es szöveg revízióját nem csak az a sokat emlegetett tény indokolja, hogy egy nemzedék alatt minden nyelvben többé-kevésbé tapasztalni lehet az anyanyelv használatának változásait, hanem a szövegűsége törekvés, a dinamikus ekvivalencia elv és a Károli-Biblia örökségének jegyeit egyaránt magán hordozó fordítás egységesítése, koherenssé tétele is. Emellett természetesen minden egyéb, egy revízió során felmerülő és szükséges feladatot is el kell végezni (esetleges sajtóhibák kiküszöbölése, lehetőség szerint egységes terminológia kialakítása, tulajdonnevek írásának kérdése, stílus egységesítése, a jó hangzás-felolvashatóság javítása, stb.” A mai közérthető irodalmi nyelvhez közelítő fordításnak gyülekezeti használatra, szószéki felolvasásra, az iskolai hitoktatásban, valamint otthoni elcsendesedésre egyaránt alkalmasnak kell lennie. Azonkívül, hogy a különböző igényeknek, kívánalmaknak nem egyszerű eleget tenni, a fordítók munkáját meghatározta az abból a tényből következő mérce is, hogy a Biblia szövegét már sokszor lefordították.

A hátralevő részben röviden ismertetjük az előadások szerkesztett változatai által jelzett fontosabb problémákat. Vladár Gábor, a Pápai Református Teológiai Akadémia (PRTA) rektora és az Újszövetségi Tanszék professzora írásában felvázolja a revíziós munkát végző műhely előzményeit, majd összefoglalja az újszövetségi revízió eddigi tapasztalatait, szemléletes példákat alkalmazva az elsődleges revízió során felmerült kérdésekre, köztük a Mt, Mk, Lk és Róm elsődleges szövegverziója során felmerült problémákra is (17–37.).⁹⁷

Pecsuk Ottó, a Magyar Bibliatársulat (MBTA) főtítkára, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi karának (KRE HTK) adjunktusa a funkcionális ekvivalencia elvének a bibliafordítás során történő alkalmazásával foglalkozik E. A. Nida – a bibliafordítók alapkönyvének tekinthető – *Theory and Practice of*

⁹⁷ A zárójelben feltüntetett számok a recenzeált kötet hivatkozott oldalszámait jelölik. (a szerk.)

Translation (TAPOT) című műve alapján. Az ekvivalencia vagy az azonos hatás elve azt jelenti, hogy a fordításnak ugyanolyan hatást kell gyakorolnia a mai olvasókra, mint amilyen hatást gyakorolt a szöveg egykori változata a korabeli olvasókra. Nida szerint tehát a jó fordítás esetén a befogadói oldalon nincs változás. Az első befogadókra és a kortárs olvasókra tett hatásnak egyeznie kell (39.).

Győri István, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia (SRTA) újszövetséges professzora a görög igeidők váltakozásait vizsgálja az Újszövetségben, különös tekintettel a jelen és jövő idő váltakozásának teológiai és egezetikai okaira. A bemutatott gyakorlati nyelvtani példák és elemzések jelentős segítséget nyújtanak az olvasók számára.

Galsi Árpád, a Kálvin Kiadó igazgatója áttekintést ad a bibliai idézetek helyzetéről. Rámutat, hogy a mai nyelvhasználatra érvényes helyesírások nem mindig alkalmazhatók a Szentírás fordítása során. Mivel a Szentírás alapvetően élőbeszéd, ezért az idézőjelek elhagyása nehezítheti a megértést, így kár lenne lemondani a használatukról (61.).

Hanula Gergely, a PRTA docense a görög „kai” (magyarul: „és”) kötőszó szerepét s lehetséges értelmezéseit vizsgálja az Újszövetségben. Az Újszövetségfordítás felől közelítve, az „és” / „kai” kötőszó használatának két területét szokás kiemelni: 1. a „kai” kötőszó jelentésének vizsgálata (szemantikai szempont) és 2. a mondatkezdő „kai” használatának vizsgálata (szintaktikai, funkcionális szempont). Megfontolható a mondatkezdő „és” kapcsolói szerepét elfogadva minél inkább megtartani a fordításban, azaz helyreállítani a revízió során.

Kustár Zoltán, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem (DRHE) rektorhelyettese és ószövetséges professzora az ószövetségi munka tapasztalatait foglalja össze, áttekintést adva az előkészületekről és a revíziós munka menetéről (87.). Felhívja a figyelmet arra, hogy a kettőzések elhagyása is sokat számíthat. A bibliai héber ugyanis az igéket a rövid tömondatok elején többször megismétli. A teremtéstörténetben olvasható: „És lett este és lett reggel” – elég lenne csupán annyit mondani, hogy „és lett este és reggel”, viszont ezzel a javítással a héber szöveg „megrövidítése” következne be (92.). A szöveg további érdekessége, amelyről a legtöbb bibliaolvasó nem tud, hogy sokszor hebraizmusok rejlenek a fordítások mögött: pl. álmodni, hallomást hallani, imádságot imádkozni stb. (99.).

Peres Imre, a DRHE újszövetséges professzora a cseh Újszövetségfordítás történetét tekinti át. Elemzését három részre osztotta: míg az első rész áttekintést ad a legkorábbi cseh bibliafordításokról, addig a második rész a modern

cseh Újszövetség-fordításokkal foglalkozik, a harmadik rész pedig a jelenleg használatban levő új cseh ökumenikus bibliafordítást mutatja be. A fordítói munka érdekessége, hogy a textust fejezetenként szétosztották. Mindegyik fordító külön elkészítette a saját fordítását, majd a bizottságban együtt vitatták meg az egyes részeket, egészen addig a pillanatig, amíg ki nem alakult az egyes fordításokkal kapcsolatos konszenzus (127.).

Nyíri János református lelképásztor írása bibliamagyarázat a Lk 7, 36–50 történetéről (A bűnös nő megkeni Jézus lábát), amely igehirdetésnek kiválóan alkalmas, azonban kérdésként merülhet fel az olvasóban, hogy vajon milyen szempontok alapján válogatták be a kötetbe.

Geréb Zsolt, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (PTI Kolozsvár) professzora az új Zürichi Bibliát mutatja be, melyről elmondható, hogy mind az első (1531), mind pedig a legutolsó kiadás (2007) nem egyéni fáradozások, hanem tudós közösség együttes munkájának eredménye. A munkacsoportba, szemben a magyar revízióval, női szakembereket is bevontak. A Zürichi Bibliát a Szöveggondozó Bizottság felvette a „referencia-Bibliák” közé.

Pótor János, a DRHE doktorandusz hallgatója lehetőséget kapott rá, hogy kutatási témáját bemutassa a Doktorok Kollégiumának Újszövetségi Szekciójában. A jeruzsálemi szeretetközösségről szóló írásban külön tárgyalja Qumránt és az esszénusokat, majd később megállapítja, hogy „minden jel arra utal, hogy az esszénusok azonosak a qumrániakkal”, ami némi fogalmi tisztázatlanságra is utalhat (148.).

Szabó Csaba nyugdíjas református lelképásztor záró áhítata foglalja keretbe a gyűjteményt. Elkészítő gondolatait a Jn 15 alapján építette fel. Végezetül, a Függelékben Vladár Gábortól és Hanula Gergelytől a Római levél első részletének revíziójába kapunk betekintést.

A kötet érdeme, hogy bár tudományos kiadványról van szó, érthető nyelven, olvasmányosan járja körbe és magyarázza a felvetett kérdéseket. Ennek köszönhetően nemcsak a szakmabeliek érdeklődésére számíthat, hanem érdekes betekintést nyújthat a bibliafordítás problematikája iránt érdeklődő olvasók szélesebb nyilvánosságára számára is. Az egybegyűjtött szövegek szemléletes módon mutatják be, miként állnak össze a fordítás és revízió alapjai, s a színpalak mögé pillantva képet alkothatunk róla, hogy is történik az eredeti szövegek értelmezése, valamint fordításuk és újrafordításuk folyamata. Ennek a képnek része az is, hogy felmérhetjük a revizorok munkájának mélységét – a szöveg újabb és újabb rétegeinek feltárását – és elvi lezárhatatlanságát.